

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประชากรของจังหวัดมีหลายชนเผ่าอาศัยอยู่ ได้แก่ ม้ง ปกาเกอญอ ลาซุ อาข่า เมี่ยน และมูเซอร์ ชนเผ่าเหล่านี้เป็นชนกลุ่มน้อย อาศัยอยู่บนภูเขา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก สภาพทางเศรษฐกิจของชนเผ่ามีความยากจน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลมีโครงการพัฒนาชาวเขาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนชาวเขามีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคมไปในทางที่ดีขึ้น ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่พื้นฐานของชนเผ่าต่าง ๆ ดีขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาต่าง ๆ ที่จะต้องแก้ไขต่อไป

ชาวเขาเผ่าปกาเกอญอ เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยโดยอาศัยอยู่ในภาคเหนือตอนบนลงไปถึงภาคกลาง รวมทั้งสิ้น 15 จังหวัด เริ่มจากมากไปหาน้อยคือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก ลำพูน กาญจนบุรี แพร่ ราชบุรี เชียงราย ลำปาง เพชรบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี กำแพงเพชร ประจวบคีรีขันธ์ และสุโขทัย (สถาบันวิจัยสังคม, 2542) ครอบคลุมหมู่บ้านจำนวน 2,037 หมู่บ้าน รวมประชากร 347,242 คน (สถิติข้อมูลประชากร ปกาเกอญอในประเทศไทย 2541, สถาบันวิจัยชาวเขา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ชาวปกาเกอญอมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภาษาเป็นของตนเอง มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และรักความสงบ ครอบครัวชาวปกาเกอญอเป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบด้วย ปู่ย่า หรือตายาย พ่อแม่ กับลูกหลาน มีการเคารพในหมู่ผู้อาวุโส ชาวปกาเกอญอมีการนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าจะปกป้องดูแลคุ้มครองสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ให้เกิดการเจ็บป่วย ชุมชนปกาเกอญอจะอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องมีการช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำงานและอยู่ร่วมกันภายใต้การปฏิบัติตามกฎ จารีต ประเพณี ความเชื่อของชุมชน

ชาวปกาเกอญอส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ในระดับพอมีพอกิน ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาเป็นหลัก และรับจ้างในภาคเกษตรกรรม หลังฤดูเก็บเกี่ยวในไร่ จะออกไปรับจ้างของม้งและชาวไทยพื้นราบ บริเวณใกล้เคียงหมู่บ้าน แต่จะมีวัยรุ่นชาย - หญิง บางคนก็ออกไปรับจ้างในเมืองเชียงใหม่ เช่น ทำงานในร้านอาหาร รับจ้างก่อสร้าง ต่าง ๆ และจะกลับมาเมื่อถึงฤดูที่จะต้องทำไร่ทำนาอีกครั้ง นอกจากการทำไร่ทำนา ชาวปกาเกอญอจะนิยมเลี้ยงสัตว์

ประเภท วัว ควาย หมู ไก่ โดยเลี้ยงไว้เพื่อใช้งาน เพื่อการบริโภคในครอบครัว และเพื่อเอาไว้ใช้ใส่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากนี้มีจำนวนน้อยที่เลี้ยงไว้เพื่อขาย

ในด้านสุขภาพอนามัย ชาวปกากะญอมีภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของตน เช่น ใช้สมุนไพรบำรุงสุขภาพ และรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น นอกจากนี้ยังมีการรักษาอาการเจ็บป่วยกับหมอผีหรือหมอพื้นบ้าน โดยการเสกเป่าคาถาอาคมต่าง ๆ มีการทำนยาหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้ทำนายไว้เพื่อแก้เคล็ด ทำการขอขมาต่อผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้ล่วงเกิน ทั้งเพื่อแก้ปัญหาสุขภาพของตนและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาของชาวปกากะญอมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ภายหลังจากรัฐได้มีนโยบายพัฒนาชาวเขา โดยเริ่มมีพฤติกรรมดูแลแบบผสมผสานระหว่างการดูแลรักษาสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิม และการดูแลรักษาสุขภาพแบบแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น

ที่ผ่านมา รัฐบาลมอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานอื่น ๆ เข้าไปดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาชาวเขาในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลากว่า 30 ปี ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสุขอนามัยความจำเป็นพื้นฐานในระดับที่พึงตนเองได้ (กรมประชาสัมพันธ์, 2541) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ชาวเขารับอิทธิพลการบริโภคทางวัตถุจากสังคมภายนอก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้มีปัญหาภาวะสุขอนามัยของชาวเขาเปลี่ยนไป ซึ่งแต่เดิมชาวเขาจะประสบปัญหาสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับภาวะโภชนาการ มีการเจ็บป่วยที่มีสาเหตุจากการประกอบอาชีพ และการเจ็บป่วยที่เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันชาวเขาเริ่มมีการเจ็บป่วยโดย ป่วยเป็นโรคชนิดต่าง ๆ มากขึ้นเช่นเดียวกับชาวไทยพื้นราบ

หมู่บ้านโหม่งหลวงตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ต.กองแขก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ เป็นชุมชนปกากะญอแห่งหนึ่ง ที่ได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานของรัฐรวมทั้งการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัย สตรีวัยเจริญพันธุ์ได้รับการดูแลส่งเสริมสุขภาพในด้านงานอนามัยแม่และเด็ก จากหน่วยงานสาธารณสุขเมื่อ 10 ปี แต่พบว่าภาวะสุขภาพโดยทั่วไปของสตรีเหล่านี้ยังคงเหมือนเดิม คือมีภาวะสุขภาพร่างกายทรุดโทรม ไม่แข็งแรง มีการเจ็บป่วยบ่อยครั้งด้วยโรคชนิดต่าง ๆ เช่น การเจ็บป่วยที่เกี่ยวกับระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ โรคติดเชื้อชนิดต่าง ๆ เป็นไข้ เป็นโรคกระเพาะอาหาร ท้องร่วง ท้องเสีย อาการปวดศีรษะ ปวดเมื่อย และอาการอ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ตลอดจนมีการเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์และการคลอด หากกำหนดให้การเจ็บป่วยเป็นเครื่องชี้ภาวะสุขภาพ อาจกล่าวได้ว่า สตรีชาวเขาส่วนใหญ่มีสุขภาพอนามัยในระดับค่อนข้างต่ำถึงปานกลาง การเจ็บป่วยดังกล่าวอาจเกี่ยวข้อง

กับวิถีชีวิตของสตรีชาวปกากะญอ เป็นต้นว่าการรับผิดชอบทำงานในบ้าน เช่น การดูแลบุตร และครอบครัว รับผิดชอบงานนอกบ้านโดยการใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรม เช่นเดียวกับสามี ซึ่งเป็นงานที่หนักและสัมพันธ์กับสารเคมีต่าง ๆ รวมทั้งการอยู่อาศัยในถิ่นทุรกันดาร การขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และระบบบริการด้านสุขภาพจากรัฐ ความยากจนและการที่มีบุตรมาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ อาจเป็นปัจจัย หรือข้อจำกัดที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของสตรีวัยเจริญพันธุ์ ชาว ปกากะญอ

จากปรากฏการณ์ด้านภาวะสุขภาพของสตรีวัยเจริญพันธุ์ชาวปกากะญอนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคลของสตรีเหล่านี้ว่าเป็นอย่างไร และมีปัจจัยใดที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพดังกล่าว โดยการวิจัยนี้จะทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน ในการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสุขอนามัย ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ชาวปกากะญอในท้องถิ่นชนบทต่อไป เพื่อให้มีสุขภาพอนามัยส่วนบุคคลที่ดี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ในด้านต่าง ๆ ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ ชาวปกากะญอ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ในด้านต่าง ๆ ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ชาวปกากะญอ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้รับทราบถึงพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคลในด้านต่าง ๆ ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ ชาวปกากะญอ
2. ได้รับทราบและเข้าใจถึงปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ชาวปกากะญอ
3. ข้อมูลที่ได้ อาจเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานด้านสาธารณสุข และพัฒนาในการวางแผนด้านการส่งเสริมสุขภาพของสตรีชาวปกากะญอ เพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

นิยามศัพท์

พฤติกรรมสุขภาพ หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมหรือกระทำสิ่งใดในชีวิตประจำวัน ที่มีผลต่อสุขภาพ ในที่นี้ ได้แก่ พฤติกรรมด้านการบริโภคอาหารการทำงาน การพักผ่อนและการออกกำลังกาย การรักษาความสะอาดของร่างกาย พฤติกรรมทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ การตั้งครรรภ์และการคลอด การใช้สารเสพติด การป้องกันและรักษาอาการเจ็บป่วย

สตรีวัยเจริญพันธุ์ หมายถึง สตรีชาวปกากะญอที่อายุระหว่าง 15-49 ปี มีสถานภาพสมรส

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพ หมายถึง องค์ประกอบหรือตัวแปรใดที่มีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ ชาวปกากะญอ ในที่นี้ผู้วิจัยจำแนกปัจจัยออกเป็น 3 ด้าน คือ **ปัจจัยด้านตนเอง** ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา บทบาทหน้าที่ที่มีต่อตนเองและครอบครัว ความเชื่อและการรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ ส่วน**ปัจจัยด้านครอบครัว** ได้แก่ สภาพที่อยู่อาศัยภายในบ้าน ลักษณะของครอบครัว (เดี่ยว/ขยาย) ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อและการรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ และ**ปัจจัยด้านชุมชน** ได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่า ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชน เกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วยและการรักษาอาการเจ็บป่วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนา ด้านโครงสร้างพื้นฐานการบริการ ด้านสาธารณสุข ฯลฯ เป็นต้น

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตเนื้อหา

1.1 บริบททั่วไปของชุมชนและชาติพันธุ์ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างทางสังคม โครงสร้างประชากร วิถีชีวิตของคนในชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ ระดับการศึกษาของคนในชุมชนสภาพเศรษฐกิจชุมชน และการบริการสาธารณสุข

1.2 พฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ของสตรีวัยเจริญพันธุ์ชาวปกากะญอ ได้แก่ พฤติกรรมด้านการบริโภคอาหาร การทำงาน การรักษาความสะอาดของร่างกาย การพักผ่อน การออกกำลังกาย พฤติกรรมทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ การตั้งครรรภ์และการคลอด พฤติกรรมการเสพสิ่งเสพติด การป้องกันและรักษาอาการเจ็บป่วย

1.3 ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพส่วนบุคคล ของสตรีวัยเจริญพันธุ์

ชาวปกากะญอ จำแนกออกเป็นปัจจัยด้านตนเอง ปัจจัยด้านครอบครัวและปัจจัยด้านชุมชน ทั้งนี้ ปัจจัยด้านตนเอง ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา บทบาทหน้าที่ที่มีต่อตนเองและครอบครัว ความเชื่อและการรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ ส่วนปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ สภาพที่อยู่อาศัยภายในบ้าน ลักษณะของครอบครัว (เดี่ยว/ขยาย) ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ระดับการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว ความเชื่อ และการรับรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ และปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่า ความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วย และการรักษาอาการเจ็บป่วย การเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน บริการด้านสาธารณสุข ฯลฯ เป็นต้น

ขอบเขตพื้นที่และประชากร

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนปกากะญอ หมู่บ้าน โม่หลวง หมู่ 6 ตำบลกองแขก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากชุมชนดังกล่าวยังคงได้ลักษณะของความเป็นชุมชนของชาวปกากะญออยู่มาก และสตรีวัยเจริญพันธุ์ประสบปัญหาด้านสุขภาพ เช่นเดียวกับชุมชนชาวปกากะญอถิ่นอื่น ๆ ซึ่งชุมชนนี้พอที่จะเป็นตัวแทนของหมู่บ้านชาวปกากะญอทั่วไปในระดับเบื้องต้นได้